

GIDS NAAR NEDERLANDSE MUSEA

Op weg naar de kunst

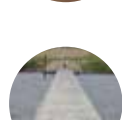
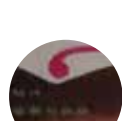

Micky Pillier — Kristoffel Lieten

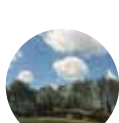
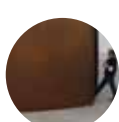
OP WEG
NAAR DE
KUNST →

INHOUD

	Inleiding	4
Alkmaar	Stedelijk Museum Alkmaar	8
Amsterdam	Amsterdam Museum	14
Amsterdam	Museum Willet-Holthuysen	20
Amsterdam	Ons' Lieve Heer op Solder	22
Assen	Drents Museum	26
Den Bosch	Het Noordbrabants Museum	32
Den Haag	Kunstmuseum Den Haag / voorheen Gemeentemuseum	42
Den Haag	Mauritshuis	50
Dordrecht	Dordrechts Museum	58
Drachten	Museum Dr8888	66
Eindhoven	Van Abbemuseum	70
Enschede	Rijksmuseum Twenthe	76
Flevoland	Landart	82
Gorssel	Museum MORE	88
Gouda	Museum Gouda	92
Groningen	Groninger Museum	98

Haarlem	Frans Hals Museum	104
Haarlem	Teylers Museum	112
's-Heerenberg	Kasteel Huis Bergh	118
Heerenveen	Museum Belvédère	122
Heino	Kasteel Het Nijenhuis	128
Leeuwarden	Fries Museum	132
Leiden	Rijksmuseum van Oudheden	138
Maastricht	Bonnefantenmuseum	142
Middelburg	Zeeuws Museum	150
Otterlo	Kröller-Müller Museum	156
Tilburg	De Pont Museum	164
Utrecht	Museum Catharijneconvent	170
Utrecht	Centraal Museum	176
Wassenaar	Museum Voorlinden	182
	Micky & Kristoffel	186
	Museumindex	188
	Fotoverantwoording	190
	Colofon	192

Micky Piller.

Kristoffel Lieten.

Op weg naar de eigen collectie

Waarom zou u op weg naar de kunst gaan? Omdat het openbaar kunstbezit, zoals de Vereniging Rembrandt in het jaarrapport van 2017 schrijft, 'de weerslag is van wie en wat we zijn'. Wij hebben ons hart verloren aan het openbaar kunstbezit als spiegel van het verleden en onze steeds veranderende *condition humaine*: wie en wat we zijn en waren. Met dat enthousiasme zijn we aan de website opwegnaardekunst.nl begonnen.

Deze gids geeft informatie en oordelen over eigen collecties van bekende, minder bekende en soms nauwelijks bekende Nederlandse musea. Wij bespreken oude stedelijke musea met een rijke lokale traditie, zoals het Haarlemse Frans Hals en het Teylers Museum tot aan de collectie Hannema de Stuers in Heino en het relatief jonge museum Voorlinden in Wassenaar.

Dit is een persoonlijke gids wat betreft de keuzes voor musea en kunstwerken uit hun collecties. We vielen als een blok voor vaste presentaties waar de bezoeker op verschillende manieren wordt geïnformeerd. Verdieping is belangrijk bij museumbezoek. Niet alle musea doen dat even goed en niet alle musea, zeggen we voorzichtig, hebben een overzichtelijke en informatieve website. Daar valt nog een wereld te winnen. Informatieoverdracht in de zaal naar de website met een smartphone of tablet hebben we nergens ontdekt. Het lijkt ons een logische uitbreiding voor het publiek. Dat is de reden dat er QR-codes staan bij onze besprekingen in deze gids. Zo kan direct verbinding worden gemaakt met actuele informatie – tekst, foto's en filmpjes – van onze website opwegnaardekunst.nl of met de website van het museum. De eerste QR staat aan het begin van het stuk en de tweede aan het einde naast de Voorzieningen.

Zeeuws Museum in Middelburg.

Bezoekt de eigen collectie

De blik op 'wie en wat we zijn en waren' verandert, net als de presentaties van eigen collecties. Veel stedelijke musea bestaan al langer dan een eeuw. Wat indertijd in de smaak viel, interesseert ons tegenwoordig misschien veel minder. Conservatoren brengen nieuwe accenten aan waardoor kunstwerken verdwijnen naar het depot. Keurig opgeslagen staan ze tussen

duizenden objecten tot een stroming of een kunstenaar weer interessant wordt gevonden en ze terugkeren op zaal.

Nederland heeft een bijzonder groot en rijk *openbaar* kunstbezit. Actieve burgers schonken hun verzamelingen aan de staat, gemeentelijke musea werden opgericht. Die musea verzamelden talloze kunstwerken met geld van de overheid.

Kristoffel in het beeldenpark van Kasteel het Nijenhuis in Heino.

Gouden ei of Koekoeksei?

Die musea werden alweer enige tijd geleden gedwongen financieel onafhankelijker te worden. Bezoekersaantallen krijgen daardoor een immens belang. De oplossing lijkt het samenstellen van opzienbarende tijdelijke tentoonstellingen: *blockbusters*. De marketingafdeling zorgt voor media-aandacht en zo stromen de bezoekers binnen. Er zijn inmiddels legio verhalen waarin de conservatoren zich beklagen over de invloed die ‘marketing’ zelfs op zaaltteksten wil hebben: alles moet zo simpel mogelijk. Dit nieuwe beleid drukt op de eerste taak van een museum: behoud, beheer en de ontsluiting (publicaties en tentoonstellen) van de eigen collectie. Er wordt al jaren gewaarschuwd tegen de voortschrijdende commercialisering. Voormalig museumdirecteur Karel Schampers begint zijn boek *De Museale Snelweg af* met de opmerking dat de grotere kunstmusea de laatste jaren veranderd zijn in ‘goed geoliede tentoonstellingsmachines’. Ten einde zoveel mogelijk mensen binnen te halen, gaan ze ‘laagdrempelige publiekstrekkingen organiseren’.

Micky op weg naar de kunst.

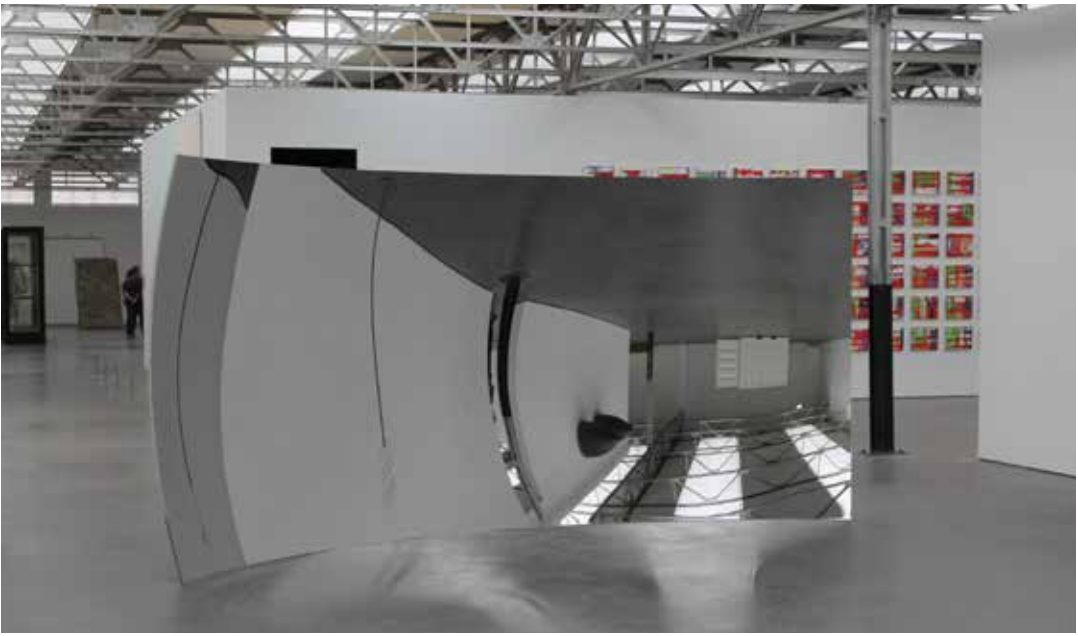
Kijken in Alkmaar naar het Interieur van de Sint-Laurenskerk (Pieter Jansz. Saenredam, ca. 1665).

Dordrechts Museum.

Rudi Fuchs waarschuwde als directeur van het Gemeentemuseum Den Haag al in 1988 voor het gevaar het museum niet als een huis te zien, maar als een theater met snelle wisselingen van tentoonstellingen: 'De strijd gaat tegen de idee van permanente opwinding en steeds weer nieuwe verrassingen en vóór het langzame en geduldige kennismaken.' Prins Constantijn, erevoorzitter van het Prins Clausfonds, zei in 2016 dat musea er niet zijn om 'voor hapklare brokken te zorgen. Kunst krijgt een fastfoodgedachte'. *De Raad voor de Kunst* constateert (eindelijk) in het rapport *In wankel evenwicht* (2018) dat het accent te veel op presentatie en het binnenhalen van zoveel mogelijk bezoekers ligt. Daardoor wordt er op het beheer van de collectie bezuinigd en dreigt sluipend verval. Zo krijgen musea weliswaar meer publiek, maar ook hogere kosten.

Kortom, het gouden ei van de tijdelijke tentoonstellingen zou weleens een koekoeksei kunnen zijn: een directe bedreiging voor ons openbaar kunstbezit. De vaste collectie is wat ons betreft het uitgangspunt van het ideale museumbeleid. Dat zijn al die verzamelingen en hun geschiedenis meer dan waard. Overigens verklapt deze *Gids naar Nederlandse musea* een groot geheim: in de zalen met de eigen collectie is het vrijwel altijd rustig. We kregen regelmatig het plezierige gevoel dat al die kunst alleen voor ons zo inventief en prachtig werd geëxposeerd. Wie rustig wil kijken, teruglopen, of wat langer blijven staan, kan dat hier makkelijk doen. Als we in een reisgids lezen hoe goed een museum is in een willekeurige Franse provinciestad, maken we een omweg. Waarom wordt Museum Belvédère bij Heerenveen dan zo moeilijk gevonden vanuit de Randstad?

Museum De Pont zaaloverzicht.

Mauritshuis.

De Salon van het Frans Hals Museum.

Een dertigtal

Uiteindelijk maakten we een keuze voor een dertigtal musea. Samen vertellen ze het verhaal van de Nederlandse kunstwereld. Een aantal bekende musea is om uiteenlopende redenen niet opgenomen. In de eerste plaats ontbreken de drie wereldberoemde Amsterdamse musea: het Rijks, het Van Gogh en het Stedelijk. Ze zijn gezien hun miljoenen bezoekers voldoende bekend. Hoewel, buiten de Erezaal en de Zuidvleugel van het Rijks kun je ook daar vaak een speld horen vallen.

In deze gids ontbreken musea zoals de Fundatie in Zwolle en het Singer Museum in Laren die aan hun tijdelijke tentoonstellingen wisselende kunstwerken uit de eigen collectie toevoegen. Het Singer krijgt in 2020 een eigen collectiegebouw. Ten slotte zijn er musea die we hadden willen opnemen, maar die door een langdurige verbouwing dicht zijn, of binnenkort sluiten, zoals het Rotterdamse Boijmans Van Beuningen, Paleis Het Loo in Apeldoorn, de Leidse Lakenhal en Museum Arnhem. Ondanks deze beperkingen moesten we nog steeds keuzes maken en ontbreken bijvoorbeeld Museum Mesdag in Den Haag, Museum Kranenburgh in Bergen en het Sieboldhuis te Leiden.

Rijksmuseum Twenthe, Enschede.

Praktisch gebruik van deze gids

Een collectie is als een levend organisme. Er wordt het beste getoond van *dit* moment. Bij een volgend bezoek worden soms andere verbanden gelegd. Dat is een van de leukste kanten van de collectiepresentatie: je leert dat de context mede bepaalt hoe een werk of een stroming wordt gezien. Deze gids vangt die veranderingen op doordat de QR-codes de actualiteit (nieuwe besprekingen en filmpjes op onze website) verbinden met het boek. Na een inleiding over het museum en haar geschiedenis volgen besprekingen van specifieke zalen/kunstenaars/kunststijlen en opmerkelijke bijzonderheden in de opstelling. Door deze aanpak ontstaat, gespreid over diverse musea, brede informatie over de beeldende kunst, de verschillende lagen en verhalen. Aan het einde van de bespreking staan de 'voorzieningen': de bolletjeslijst waarin meteen zichtbaar wordt hoe we praktische aspecten van het museumbezoek waarderen, van de parkeerplek tot aan het restaurant en het winklassortiment.

Dank

Zonder enthousiaste steun en belangstelling was deze gids niet gemaakt. We danken allereerst Marloes Waanders, Loes Visch en Jan Gisolf van Waanders & de Kunst. Anneke van der Stelt voor de mooie en speelse vormgeving en Carolien Winter, omdat ze onze allereerste kritische lezer was. Voor de technische ondersteuning, onder meer de QR-codes, konden we een beroep doen op Hugo Kerstens.

Samen wonen en samen een boek maken, soms werd het wat veel, maar meestal was het spannend en vooral een prettige aanvulling op het eigen inzicht en de liefde voor bepaalde kunstwerken.

Wij wensen u plezier, verrassingen en zo nu en dan een moment van ontroering in de museumzalen.

Micky Piller & Kristoffel Lieten
Heemstede

Een rijke traditie

In de hal van het redelijk nieuwe museumgebouw, tegenover de Grote Sint-Laurenskerk, staat een grote maquette van Alkmaar in het jaar 1650. Zo kijk je meteen naar het geharrewar uit de zeventiende eeuw, en krijg je een introductie tot de grote presentatie beneden over de strijd tegen de Spaanse bezettingsmacht.

In het Stedelijk Museum Alkmaar wordt een samenhangend verhaal verteld waarin lokale geschiedenis en identiteit voorop staan. De beeldende kunst is ingebed in het grote verhaal van de zeventiende eeuw. Het is dan ook leuk om beneden te beginnen bij: *Victorie! Het beleg van Alkmaar in 1573*. Vroeger, bij het stampen van de jaartallen in de geschiedenislessen, was 1573 cruciaal. Alkmaar was de eerste stad die op de Spanjaarden werd veroverd. In de volgende afdeling zie je vooral lokale schilders; daarom is het zo aardig vanuit de geschiedenis naar de kunstgeschiedenis te gaan. De schilderijen, waaronder enkele topstukken, onderstrepen het belang van de stad en van enkele families.

Zaaloverzicht Victorie! Het Beleg van Alkmaar in 1573.

Je loopt door zalen die zowel huiselijk, als museaal zijn ingericht met aandacht voor details in de bijschriften. Er is een aardige mix van schilderijen, meubels, kleine voorwerpen en bodemvondsten uit de stad.

Alkmaars ontzet en fanatieke geuzen

De presentatie over de dramatische strijd tijdens het beleg en ontzet zit zo aardig in elkaar dat we het traject met plezier volgen: mooi belicht, mooie foto's, interessante voorwerpen, rustige commentaren en een goede selectie schilderijen.

Het is het verhaal van weerstand tegen het leger van Alva en de nietsontziende, protestantse geuzen en daaropvolgende wraak op de oorspronkelijk katholieke bevolking in de stad. Op een klein schilderijtje staan twee katholieke priesters. Tijdens het beleg werden ze verraden en uiteindelijk, na het beleg, opgehangen op 11 december 1573. 'Ze groeien uit tot martelaren', vermeldt het bijschrift. *De Victorie* zit vol met zulke feiten die illustreren hoe weinig zachtzinnig we met elkaar omgingen.

David Leenderts en pastoor Eylard Dirksz van Waterland (1530-1573), anoniem kunstenaar, 17de eeuw.

Zaaloverzicht 2018 De Gouden Eeuw van Alkmaar

Archeologische glasvondsten uit Alkmaar, 1550-1700, bruikleen Archeologisch Centrum Alkmaar.

Museaal en huiselijk

Op eenzelfde manier is de afdeling van de *Gouden Eeuw* opgezet. Je loopt door een ensemble dat zowel huiselijk als museum is met aandacht voor details in de bijschriften. Er is een aardige mix van schilderijen, meubels, kleine voorwerpen van glas en porselein en bodemvondsten uit de stad.

Je kunt ook alleen de kunst bekijken. Er is aandacht voor lokale schilders, zoals de schilderfamilies Van der Heck en Van Everdingen. Hun schilderijen horen niet bij de allerhoogste top van de Nederlandse kunstgeschiedenis, maar je kijkt met plezier naar het merendeel van die werken: schutterstukken, winterse landschappen en diverse gezichten op Egmond. Naast Willem van Oranje behoorde de graaf van Egmont, de katholieke graaf die tot zijn onthoofding onder Filips II de stadhouder van Vlaanderen was, tot de aanvoerders van het verzet tegen de Spanjaarden. De Van der Hecks schilderden ettelijke keren het kasteel en de abdij van Egmond.

Schutterstukken, met links *Officieren en vaandeldragers van de Oude Schutterij*, Caesar Boetius van Everdingen, 1657.

Gezichten op kasteel Egmond, Claes Jacobsz van der Heck, z.j.

De Heilige Familie, Gerard van Honthorst, 1632.

Er hangen veel schuttersstukken, met heel veel deftige en levensgrote mannen. Van Everdingens *Officieren en vaandel dragers van de Oude Schutterij* is opmerkelijk door onverwacht smakelijke details. Het lijkt een enorm statig schilderij tot de sluitstrik van een broek je opvalt en je ziet hoe het licht op de zoom van de mantel valt en de gekke zool met spijkers net over de rand van het schilderij lijkt uit te steken! Het zijn frivole details in de kleding. Aangezien de schutters behoorden tot de stedelijke elite moesten ze vooral goed herkenbaar worden geschilderd. Dat maakt de opstelling van de schutters wat houderig. Teveel joligheid werd

daarbij niet gewaardeerd. Hals en Rembrandt blijven uitzonderingen; zij namen en kregen vaak meer artistieke vrijheid. Dat zie je op de schuttersstukken van Hals en natuurlijk in Rembrandts *Nachtwacht*.

Wie kunst belangrijker vindt dan geschiedenis, kan met een gerust hart naar de zeventiende eeuw in Alkmaar gaan. Naast de lokale schilders is er ook kunst van elders, bijvoorbeeld een prachtige, warme en vrolijke *Heilige Familie* (Jozef, Maria en de baby Jezus) van de Utrechtse caravaggist Van Honthorst.

Vaste opstelling 'Portret van Alkmaar' met linksboven het schilderij *Drie Regentessen*, daarnaast Graadt van Roggen en Fernhout en rechts op de voorgrond de jurk van Karin Bloemen.

Saenredam in Alkmaar

Het museum heeft een uitzonderlijk groot schilderij van Saenredam: *Interieur van de Grote of Sint-Laurenskerk*. Hij schilderde het waarschijnlijk tussen 1661-1665, vlak voor zijn dood. Saenredam laat je *ervaren* hoe het is als je door de kerk loopt, terwijl je het schilderij bekijkt. Je denkt een realistische doorkijk te zien van de zijbeuk en het middenschip. In werkelijkheid is dat onmogelijk. Dat merk je als je in de kerk komt, aan de andere kant van het plein tegenover het museum.

In de kerk kijk je ofwel diep in de zijbeuk, en dan kun je niet tegelijkertijd het orgel in het middenschip zien alsof je er recht voor staat. Saenredam plooit heel ongemerkt de linker zijbeuk naar buiten. Hij maakt de doorgang wat ronder en iets breder en hij schildert het grote orgel met de stralende deuren net iets breder dan het in werkelijkheid is. Je kijkt door die kleur automatisch als eerste naar het orgel en neemt pas in tweede instantie de diepte van de zijbeuk waar. De overgang van middenschip naar diepe zijbeuk voelt dan logisch. Misschien leidt het

plassend hondje ook wel wat af. Zo'n plassend hondje was indertijd gebruikelijk; het komt regelmatig voor in kerkinterieurs.

De kerk staat schuin tegenover het museum. Je kunt er later nog even naartoe lopen met de herinnering van het schilderij in het hoofd, of op je mobieltje.

Lokaal en hilarisch

In de afdeling *Portret van Alkmaar* wordt de geschiedenis van de stad behandeld. Er is hier meer te doen dan kijken alleen; jongere kinderen zullen het spannend vinden. Zo kun je aan een slinger draaien en vervolgens digitaal op een oude kaart zien hoe de meren rondom Alkmaar werden drooggemalen. Er is aandacht voor het fotoalbum van het onbekende Joodse meisje Marjan Drukker. Ze werd geboren in 1923 en kwam samen met haar ouders om in Auschwitz. We zien bekende familiefoto's: het kleutertje alleen en met ouders in het park. Er is een foto waar Marjan hand in hand met haar vader tussen keurige dames en heren staat.

Interieur van de Grote of Sint-Laurenskerk te Alkmaar, Pieter Jansz Saenredam, ca. 1665.

Zij hebben een ster op hun jas. De houding van vader en dochter is ernstig, onzeker. Onwillekeurig moest ik aan die twee katholieke priesters denken die op 11 december 1573 in Alkmaar werden opgehangen. Hoeveel zijn we veranderd, vroeg ik me af.

Het hoogtepunt van *Portret van Alkmaar* is de hilarische televisiefilm over twee Alkmaarse zussen, *De Dames van Vlaanderen*, die jarenlang een fotostudio dreven in de stad. Twee zelfbewuste, bejaarde dames die in 1993 door een meevende en belangstellende, jonge Rick Felderhof worden ondervraagd.

De grote zaal *Portret van Alkmaar* heeft veel te bieden. Naast oude schilderijen met notabelen, of gewone volkstypes in hun traditionele klederdracht uit de zestiende en zeventiende eeuw hangt er modern werk van kunstenaars uit Alkmaar en omgeving. De extravagante jurk van de Alkmaarse Karin Bloemen staat voor een overvolle muur met landschappen en stadsgezichten door de eeuwen heen.

VOORZIENINGEN

STEDELIJK MUSEUM ALKMAAR

Canadaplein 1, 1811 KE Alkmaar
 W www.stedelijkmuseumalkmaar.nl
 T 072 54 89 789
 O di t/m zo 11-17 uur - meer info op de website

bereikbaar

●●●●○ OV - vijftien minuten lopen van station
 ●●●●● parkeergarage naast het museum, aan te raden

collectie informatie

●●●●○ zaalkosten - degelijk en informatief
 ●●●●● presentatie collectie - speels
 ●●●●● route-informatie - goede pictogrammen

kinderactiviteiten

●●●●○ in het museum - leuke boekjes niet gratis

museumwinkel

●●●●○ assortiment
 ●●●●○ kunstboeken - gericht op eigen collectie
 ●●●●○ kunstboeken - kinderen
 ●●●●○ grappige cadeautjes

museumrestaurant

●●●●● prijs/kwaliteit - goede lokale producten, mooi gepresenteerd
 ●●●●● menu - degelijk en toch ook verrassend

Keramiek, zilverwerk en De Ploeg die schildert

Het Groninger Museum ligt pal voor het station. Je kunt het niet missen, want het is een bijzonder complex. Zelfs met slecht weer vallen de blauwe hoefijzerboog en de grote goudgele toren nog steeds op. Iedere keer bedenk ik dat dit museumgebouw de indruk wekt iets anders te zijn dan dat waarvoor het dient: het tentoonstellen van zijn collecties. In 1987 schonk Gasunie 25 miljoen gulden voor een nieuw gebouw. Frans Haks was indertijd de directeur; hij koos de Italiaanse postmoderne ontwerper Alessandro Mendini als hoofdarchitect. Die ontwierp een veelkleurig museum samen met andere architecten.

Er is een enorme cirkelvormige zaal, andere zalen zijn traditioneel langwerpige of vierkant. Hier en daar zijn bijzondere doorkijkjes en opvallende plekken. Ik was nooit eerder in een museum waar de waterspiegel op borsthoogte ligt, of waar de trap vanuit een bepaalde hoek een hart vormt. Wie het de eerste keer bezoekt vindt het wellicht een ingewikkeld gebouw, maar de routebeschrijving met mooie pictogrammen lost veel op. Er worden altijd vier hoofdcollecties geëxposeerd: archeologie en geschiedenis van Groningen, kunstnijverheid, oude beeldende kunst en hedendaagse beeldende kunst.

Onverwachte zaal, slimme oplossingen

Op de bovenste etage van het grote, ronde gebouw van Philippe Starck, dat lijkt op een pottenbakkersschijf, wordt keramiek getoond uit de eigen collectie. Starck zette als het ware een binnenschil van glas voor de ronde muur waardoor in één groots gebaar een prachtige vitrine ontstaat. Met half doorzichtige, kamerhoge witte gordijnen maakte hij verschillende compartimenten die je een beetje in een feeëriek sfeer met zwevende schatten brengt.

Keramiek in het Philippe Starck gebouw.

Het maakt een mens nieuwsgierig: wat staat daar wel niet verstopt? In feite is hier de ideale museale ruimte ontstaan voor aardewerk en porselein. Je wordt uitgedaagd het werk beter te bekijken. De onorthodoxe opstelling is gekoppeld aan een goede voorlichting. De basis werd gelegd door de eerste conservator keramiek: Minke de Visser. 'Mejuffrouw de Visser' was vijfenvestig jaar, tot aan haar dood in 1966, verantwoordelijk voor de collecties kunstnijverheid. Haar focus lag op Chinese en Japanse exportkeramiek voor de Nederlandse markt.

Overzicht porselein.

Zaalfoto 2019, objecten van Alessandro Mendini, 1992 t/m 2016. Eigen collectie en 1 bruikleen uit een particuliere collectie.

Zaalfoto 2019, diverse trekpotjes, vazen, een schotel en twee figuren (17de tot 19de eeuw), meestal uit eigen collectie.

De trap naar de vaste collectie en garderobe.

Ondanks het gevoel van een overvolle schatkamer, is er rust in de opstelling. Binnen de overweldigende hoeveelheid voorwerpen, is aandacht voor afzonderlijke objecten. In deze grote ronde zaal wordt ook wel door een gastconservator een tentoonstelling gemaakt met stukken uit de eigen collectie en bruiklenen. Dan blijkt dat het museum, naast de bruiklenen, over een rijke en zeer gevarieerde eigen collectie kunstnijverheid beschikt.

Schilderijen met betekenis

Op de benedenverdieping van het Starck paviljoen zijn rechte zalen met de eigen collectie: oude en moderne schilderkunst, zilverwerk (de Zilveren Stad), fotografie en Italiaans postmodern design. In het hart liggen de zalen van De Ploeg, een beroemde Groninger kunstenaarsvereniging, opgericht in 1918. De allereerste zaal van de eigen collectie hangt vol met hoofden en een paar landschappen. Soms versterkt de informatie het beeld, zoals bij het schilderij van het dode kindje uit een rijke katholieke familie. In het doodskleed met gouden sterren zijn de eerste letters van Jezus geborduurd: IHS. Er ligt een palmtakje op. Zulke duidelijke verwijzingen naar het katholieke geloof waren in het midden van de zeventiende eeuw door de calvinisten verboden. De familie was blijkbaar rijk genoeg om de boete te betalen.

Overzicht eerste zaal vaste collectie met doorkijk naar het zilver.

Dr. Aletta Henriette Jacobs, Isaac Israëls, 1920.

Onbekend kind, Jan Jans de Stomme, 1654.

Dat kindje ligt daar maar alleen tussen notabelen en geleerde heren en dames, zoals Aletta Jacobs, de eerste vrouw in Nederland die werd toegelaten tot de universiteit om een studie te volgen, en Samuel van Houten, de man die het beroemde kinderwetje indiende in 1873. De opzet een afspiegeling te geven van 'de cultuur van de Groningers en de Ommelanden' is wat vreemd, aangezien de arbeidende mens volledig ontbreekt. Herenboeren en notabelen konden dan wel hun portretten betalen, maar zonder landarbeiders waren er geen herenboeren en dus ook geen notabelen.

Groningen, dat was armoede en welvaart. Hoe groot de welvaart was, blijkt in de leuke zaal met de Zilveren Stad, een kleine zaal vol zilverwerk, van suikerpotjes tot de Martinitoren op schaal. Aan de muren hangt een degelijke uitleg over verschillende stukken.

Rubens, Sweerts, Gauguin en Van Gogh

In de zaal met De Meesterwerken, hangt een summier overzicht van de schilderkunst tussen 1600 en 1900. De aanduiding 'meesterwerken' is wat sterk uitgedrukt. Er hangen grote namen, bijvoorbeeld Gauguin. Het is wel een Gauguin, maar niet de Gauguin die je verwacht. Niet zijn lieve dames uit de Stille Zuidzee, maar gewoon een huisje met boom. Het is een beetje op de manier zoals Magritte later zou schilderen. Ook te zien zijn een rivierlandschap van Jan van Goyen, een boerin van Van Gogh, een jongenskopje van Michael Sweerts en een huiselijk tafereel door Alma-Tadema. De collectie lijkt wat toevallig samengesteld, doordat er vooral veel giften hangen van veel gulle gevers, onder andere de kunsthistoricus Hofstede de Groot en twee Groningse fabrikanten: Van Houten en Mesdag (familie van de schilders Willem Mesdag en zijn vrouw Sientje van Houten). Het grootste deel in deze zaal is goede, gedegen kunst, geen topniveau. De uitzondering is een prachtige schets van Rubens. Rubens maakte fantastische schetsen die me vaak meer aanspreken dan het schilderij dat uiteindelijk in zijn atelier werd gemaakt naar die schets. Het schilderij dat naar deze schets werd gemaakt, hangt in het Prado te Madrid.

Jongenskopje, Michael Sweerts, z.j.

Aanbidding der Koningen, Peter Paul Rubens, 1609-1610.

*Ze wilden letterlijk
het cultuurlandschap
omploegen.*

Groninger landschap met kanaal, Jan Wiegers, 1923.

Het land en zijn schilders: De Ploeg

Groningen is een van de mooiste provincies, een machtig zwaar en loom land waar zon, wolken en stormen voortdurend het licht laten omvallen. De mannen en de vrouw (Alida Pott) van De Ploeg waren de eerste kunstenaars die dat echt lieten zien. Ze wilden letterlijk het cultuurlandschap omploegen. Onder invloed van Jan Wiegers, die in een sanatorium te Davos de Duitse expressionist Kirchner had leren kennen, gebruikten ze net als de Duitse *Die Brücke* schilders niet langer een academisch correct perspectief; ze werkten met vreemde extreme kleuren. Op de schilderijen van het Groninger landschap, vooral bij het Reitdiep, ligt de horizon vaak hoog en lopen de kanalen verticaal. De kleuren en de ongepolijste stijl werden in die tijd ronduit vreselijk gevonden.

Overzicht De Ploeg zaal; links een zelfportret van H.N. Werkman met daarboven zijn portret door Jan Altink uit ca. 1925.

Overzicht De Ploeg zaal.

De schilders van De Ploeg brachten het expressionisme naar Nederland. Wellicht zijn de portretten die ze van elkaar maakten, bijvoorbeeld Jan Wiegers en Johan Dijkstra, nog belangrijker dan het landschap.

Jan Altink schilderde een aantal leden van De Ploeg, waaronder de grote Groningse drukker en kunstenaar Hendrik Werkman. Ik vind het een ontroerend portret van een lieve, bedachtzame man. De gevoeligheid uit zijn druksels, waarin Werkman zo uniek was, herken je in dit portret.

Druksels van Werkman, geëxposeerd 2017.

De opstelling met postmodernistisch design.

Moderne kunst en postmodernisme

Natuurlijk wordt ook moderne kunst getoond in wisselende opstellingen. We zagen in het verleden onder andere kunst van: Lucassen, Daan van Golden en Andy Warhol en een deel uit de collectie postmodernisme. Frans Haks, de bedenker van het huidige Groninger Museum, begon met verve postmodernistisch design aan te kopen, maar langzamerhand is de jolige overmoed van het postmodernisme zelfs uit het Groninger Museum gesleten. Er is nog één zaal over.

Er is nog steeds modern design in het museum. Zo ontwierp de Madrileen Jaime Hayon een nieuw – en grappig – *Info Center* over het museum en de collectie, met een grote spiegel aan het plafond. Via de beeldschermen krijg je op een andere manier toegang tot de collectie.

Info Center van Jaime Hayon.

VOORZIENINGEN

GRONINGER MUSEUM

Museumeiland 1, 9711 ME Groningen

W www.groningermuseum.nl

T 050 366 65 55

O di t/m zo 10-17 uur - actuele info op de website

bereikbaar

- OV - station is op loopafstand
- parkeerplek - achter museum

collectie informatie

- zaaltteksten
- presentatie collectie - onverwachts
- route-informatie - duidelijke plattegrond bij kassa

kinderactiviteiten

- zie info op de website via activiteiten en inlooptelier, verschillende mogelijkheden

museumwinkel

- assortiment - breed en uitgebreid
- kunstboeken - ook onverwachte boeken
- kinder-kunstboeken - heel leuk
- grappige cadeautjes - erg veel

museumrestaurant

- prijs/kwaliteit - goed
- menu - degelijk

De oudste museumcollectie van Nederland

De collectie van het Frans Hals Museum is de oudste openbare Nederlandse stedelijke kunstcollectie. Het begin ligt in 1581 toen de Staten van Holland Haarlem toestemming gaven alle katholieke gebouwen en hun bezittingen, dus ook (kerkelijke) kunst, te confisqueren. Daaronder waren belangrijke werken van Jan van Scorel en Maarten van Heemskerck. De kunstwerken kwamen in de Gravenzaal van het stadhuis en in het door Lieven de Key verbouwde Prinsenhof. De stad gaf ook opdrachten voor nieuwe schilderijen. Al in het begin van de zeventiende eeuw kon het publiek de kunst bekijken. De Haarlemse schilder Karel van Mander schreef in het eerste overzicht over de schilderkunst in de Nederlanden (*Schilder-boeck*, 1604) dat die kunst 'van velen ghesien, en seer geprezen wort'.

Aan het einde van de zeventiende eeuw kwam Hals' eerste schuttersstuk uit 1616 in deze verzameling en rond 1821 volgden de overige schutters- en regentenstukken. Al deze schilderijen zijn nog altijd in het Frans Hals Museum te zien. Die wereldberoemde collectie verhuisde in 1913 naar het huidige Frans Hals Museum, dat in de zeventiende eeuw gebouwd was als oudemannenhuis. Inmiddels zijn zowel het pand als de verzameling behoorlijk uitgebreid. Het laatst in 1993 met De Hallen aan de Grote Markt: de Vleeshal, het Vishuisje en de Verweyhal. Sindsdien zijn de moderne en hedendaagse kunst vooral daar te zien.

Groepsportret van Jeruzalemvaarders van de Ridderlijke Broederschap van de Heilige Lande te Haarlem, Jan van Scorel, ca. 1528. Jan van Scorel is de derde persoon van rechts.

Haarlemse helden bij elkaar

In 2019 is een nieuwe opzet gemaakt die drie jaar zal blijven staan: *Haarlemse Helden*. *Andere Meesters*. De nadruk ligt op schilders die in de zestiende en zeventiende eeuw, ruim genomen de tijd van Hals, in Haarlem werkten. Er is gekozen voor een sociologisch koepelthema: *in en uit*. Wie hoort erbij en wie wordt buitengesloten. Het museum laat schilders zien die erbij hoorden, maar ook vergeten raakten, wat zelfs Hals overkwam in de achttiende eeuw. De zalen zijn thematisch ingericht met combinaties, zoals hier/daar, man/vrouw, vader/zoon, rijk/arm en eten/drinken. Onderwerpen die een andere kijk op de collectie mogelijk maken, maar geen dwingend keurslijf zijn door de kunstwerken. De tentoonstelling begint met werk van Hendrick Goltzius, Pieter Pietersz en Karel van Mander. De eerste kwam uit Duitsland, de laatste twee uit Vlaanderen. Na de hervatting van de Tachtigjarige Oorlog was in 1622 iets

meer dan de helft van de Haarlemse bevolking Vlaams, waaronder ook de ouders van Frans Hals. Al die kunstenaars zijn inmiddels genationaliseerd Hollands, of zelfs Haarlems. Onwillekeurig sta je stil bij de vraag hoe groot de invloed, economisch en artistiek, van die immigranten is geweest. Uiteindelijk ontstond, ondanks de zo verschillende herkomst, een versmelting van culturele invloeden en een spectaculaire ontwikkeling in de Haarlemse schilderkunst die uitermate belangrijk werd voor de kunst van de nieuwe Republiek.

Door de verschillende thema's wordt een waaier opengetrokken aan genres, oud en nieuw, met invloeden van her en der. Zo krijg je een verhelderend en breed beeld van de Haarlemse schilderkunst uit Hals zijn tijd. Uit een op een muur aangebracht schematisch overzicht blijkt hoe intens Haarlemse schilders als Berckheyde, Porcellis, De Bray, Pieter Claesz, Saenredam, Jacob van Ruisdael, Judith Leyster en Hals als meester en leerling met elkaar werkten.

De zorgvuldige plaatsing van een enkel hedendaags kunstwerk zorgt voor herkenning, of verrassing. De video van Guido van der Werve, *Everything is going to be alright*, uit 2007, waarin hij schijnbaar enkele meters voor een enorme ijsbreker uitloopt, past prachtig bij het nieuwe soort van woest zeelandschap van Porcellis uit 1618. Beide kunstwerken associeer je met de kracht van de natuur.

De doop van Christus in de Jordaan, Jan van Scorel, 1530.

Tegenstellingen en beïnvloeding

Haarlemse helden. Andere Meesters begint met voorlopers van Hals. In een smalle gang hangen twee groepsportretten tegenover elkaar: het *Groepsportret van Jeruzalemvaarders van de Ridderlijke Broederschap van de Heilige Lande te Haarlem*, uit 1528 van Jan van Scorel (1495-1562) en het *Feestmaal van een korporaalschap van de Haarlemse Cluveniersschutterij* uit 1583 van Cornelis Cornelisz van Haarlem (1562-1638). Het zijn twee totaal andere manieren van portretteren. Van Scorel hoort bij de eerste helft van de zestiende eeuw en Cornelis Cornelisz bij de tweede helft. Het *Groepsportret van Jeruzalemvaarders*, uit 1528, benadrukt weliswaar de individualiteit van de mannen, maar de eerste indruk is een statisch werk. Cornelisz

van Haarlem maakte van het *Feestmaal* een verhaal. Hij vond een nieuwe manier uit door deftige (Haarlemse) burgers zo ongedwongen samen te schilderen. Alle schutters hebben een voortdurende interactie, heel anders dan de Jeruzalemvaarders bij Van Scorel. Jan van Scorel bracht, doordat hij conservator bij paus Adriaan VI in Rome was geweest, de renaissancekunst naar het noorden. Hier zie je hoe hij de overgang van een strakker middeleeuws idioom naar de moderne Italiaanse kunst verwerkt. In de volgende zaal met bijbelse en mythologische thema's, hangt Van Scorels *De Doop van Christus* uit 1530 waar je een belangrijk moment uit het leven van Christus beleeft alsof je erbij staat. De aandacht gaat zowel naar de mensen, als naar de natuur.

Middenpaneel: *De kindermoord van Bethlehem*, Cornelis Cornelisz. van Haarlem, 1591, zijpanelen de *Aanbidding van de Herders* en de *Aanbidding van de Koningen*, Maarten van Heemskerck, 1547.

Een ander opmerkelijk werk is een triptiek met zijpanelen van Maarten van Heemskerck uit 1547. Van Heemskerck (1498-1572) was een leerling van Jan van Scorel en hij ging ook naar Rome. Hij is een typische renaissancekunstenaar. Het middendeel, *De Kindermoord van Bethlehem*, werd ruim veertig jaar later, in 1591, gemaakt door Cornelis Cornelisz. van Haarlem. Het oorspronkelijke drieliuk hing in de kapel van het lakenmakersgilde in de Oude Bavo. Links is een *Aanbidding van de Herders* en rechts een *Aanbidding van de Koningen*, een bizarre combinatie met deze enorme kindermoord in het midden. Logischerwijs zit tussen twee aanbiddingen een geboorte van Christus en geen moordpartij naar aanleiding van diens geboorte. Bovendien is Cornelisz. van Haarlems manier van schilderen moderner dan die van Van Heemskerck. Hij was een typische Haarlemse maniërist; de lichamen van mensen worden met een overvloed aan details in ingewikkelde poses gezet.

Het oorspronkelijke middendeel is na het Haarlems beleg in 1572/1573 verdwenen. Het stadsbestuur gaf Cornelisz. van Haarlem jaren later opdracht voor een nieuw deel. Het werd dit opmerkelijke bravourestuk. Het drieliuk was bedoeld voor het Prinsenhof achter het stadhuis, het Haarlemse verblijf van stadhouder prins Maurits en andere hooggeplaatste bezoekers. Tijdgenoten herkenden in de *Kindermoord van Bethlehem* de actuele politieke situatie: Filips II liet, net als Herodes, onschuldige Haarlemse kinderen doden. Prins Maurits moest, als opvolger van zijn vader, die kinderen beschermen tegen de wrede vorst.

Zaalfoto 2019 met zee- en riviergezichten door Cornelis van Wieringen, Hendrik Vroom, Allaert van Everdingen en Jan Van Goyen.

Pieter Jacobz Olycan, Frans Hals, ca. 1630.

Frans Hals

Frans Hals (Antwerpen, ca. 1582- Haarlem 1666) is Haarlems bekendste schilder. Zijn genre is het portret: groepsportretten, of portretten van families en echtparen en individuele portretten, vaak tegen een neutrale achtergrond. Hals stond in zijn tijd al bekend als de grootste 'conterfeyter' (portretschilder). Acht van de twaalf schilderijen van Hals die het museum in bezit heeft, zijn groepsportretten: vijf schuttersstukken en drie regentenportretten. De rest bestaat uit individuele portretten.

Het merendeel van de portretten is bijeengebracht in *De Salon*, de grootste zaal van het museum.

Ondanks de enorme groepsportretten heeft de grote ruimte door het mooie kleurgebruik en prachtige bovenlicht een intiem karakter.

Zaaloverzicht 2019 van De Salon met louter schilderijen van Frans Hals.

Maaltijd van de officieren van de Sint-Jorisdoelen, Frans Hals, 1627; door de later aangebrachte nummertjes op hun uniform weten we wie het zijn.

Ondanks de enorme groepsportretten heeft de grote zaal door het mooie kleurgebruik en prachtige bovenlicht een intiem karakter.

Hals kreeg waarschijnlijk zijn opleiding bij die andere Vlaamse immigrant: Karel van Mander. Hij is nog een korte tijd naar Antwerpen teruggegaan. Hals laat, net als Rubens, zijn zitters leven; ze krijgen een eigen persoonlijkheid door een oogopslag, een trek rond de mond, of een handgebaar.

Frans Hals was technisch ongelooflijk virtuoos. Hij schilderde vaak nat in nat waardoor het schilderij rommelig, niet afgewerkt, lijkt. Er is echter groot vakmanschap en kennis nodig om zo te kunnen werken. Als Hals in de negentiende eeuw, net als andere Nederlandse schilders, door Theophile Thoré-Bürger wordt herontdekt, is zijn 'spontane toets' de brug naar de impressionisten, zij zien een zielsverwant. Zijn tijdgenoot Schrevelius, de rector van de Latijnse school, schreef over de portretten 'dat se schijnen asem van haer te gheven, ende leven', ofwel: dat ze schijnen te ademen en te leven.

Portret van vrouw met handschoenen, Frans Hals, ca. 1645-1650.

Ieder voorjaar worden uitbundige boeketten in het Frans Halsmuseum gezet, 2019.

In deze tentoonstelling hangen Hals' wereldberoemde *Regentessen van het Oudemannenhuis* uit 1664, bij twee regentenstukken van Verspronck en Jan De Bray. Dat zijn prachtige groepsportretten met keurige dames en heren die hun bestuurstaak ernstig nemen. Ze ogen vriendelijk, heel anders dan de regentessen van Hals die er zurig en stijf uitzien. Hals schilderde zijn *Regentessen* twee jaar voor zijn dood. Hoewel Verspronck en De Bray beduidend jonger zijn, valt op hoeveel vrijer de oude Hals was in zijn manier van schilderen en portretteren. Er is veel gespeculeerd of zijn ogen te slecht en zijn hand te zwak waren om nog goed te kunnen schilderen, maar Hals was ook stokoud een groot kunstenaar. Seymour Slive, de grote Hals-kenner, is duidelijk over deze regentenportretten, die behoren tot 'de meest indringende portretten die ooit zijn geschilderd'. Hals stierf armlastig op 84-jarige leeftijd.

Theodorus Schrevelius, Frans Hals, 1617.

Regentessen van het Oudemannenhuis, Frans Hals, 1664; in de achtergrond *Regentessen van het Sint-Elisabeths Gasthuis in Haarlem*, Johannes Verspronck, 1641.

Ingang voorjaar 2019.

VOORZIENINGEN

FRANS HALS MUSEUM

Groot Heiligland 62, 2011 ES Haarlem

W www.franshalsmuseum.nl

T 023 511 57 75

O di t/m zo 11-17 uur - meer info op de website

bereikbaar

- OV - 30 min lopen van station Haarlem of bus 3, halte Frans Hals Museum
- parkeerplek - parkeergarage Houtplein en De Kamp

collectie informatie

- folder - oppervlakkig
- zaalteksten - leuk
- presentatie collectie - klassiek met verrassingen
- route-informatie - helder door eenvoudig gebouw

kinderactiviteiten

- zie website onder families
- ruimte - er is een leuke zaal in het traject

museumwinkel

- assortiment - redelijk
- kunstboeken
- kinder-kunstboeken
- grappige cadeautjes - onder andere glaswerk, keramiek en sjaals voor toeristen

museumrestaurant

- prijs/kwaliteit
- menu